

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra pedagogiky

Aplikace etických témat ve výuce odborných předmětů

Bakalářská práce

Autor: Martin Jamrich

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

2023

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Institut vzdělávání a poradenství

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Martin Jamrich

Specializace v pedagogice
Učitelství praktického vyučování

Název práce

Aplikace etických témat ve výuce odborných předmětů

Název anglicky

Application of ethical topics in the teaching of vocational subjects.

Cíle práce

Cílem práce je výchovně působit na osobnost žáků středních odborných škol tak, aby si osvojili žádoucí postoje a hodnoty v souladu s kurikulárními dokumenty a záměry středního vzdělávání. Dílčím výstupem práce bude návrh konkrétních vzdělávacích aktivit, ve kterých budou aplikována vybraná etická témata a problémy ve výuce v rámci konkrétního oboru vzdělávání na střední odborné škole.

Metodika

Teoretická část práce vysvětlí pojem etická výchova a možnosti jejího zařazení ve středním odborném vzdělávání. Zmíněny budou také příklady metod vhodných pro etickou výchovu. V praktické části práce bude vytvořen návrh vzdělávacích aktivit, ve kterých budou aplikována vybraná etická témata a problémy pro obor instalatér-topenář. Konkrétně bude výstupem práce projekt sociální odpovědnosti a angažovanosti žáků, během kterého budou žáci uskutečňovat pracovní činnosti ve prospěch sociálně ohroženým skupinám klientů.

Doporučený rozsah práce

Dle pravidel pro psaní bakalářské práce.

Klíčová slova

etická výchova, odborné vzdělání, sociální odpovědnost

Doporučené zdroje informací

- LENCZ, Ladislav a kol. Etická výchova: metodický materiál. 1. vyd. Praha: Pro Etické fórum vydalo nakl. Luxpress, 2000-2005. 3 sv. (168, 92, 115 s.). ISBN 80-7130-091-8.
- MUCHOVÁ, Ludmila. Morální výchova v nemorální společnosti?. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-386-8.
- VACEK, Pavel. Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie osobnosti [online]. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2010 [cit. 2021-5-14]. ISBN 978-80-246-1832-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Dětství a dospívání. Charles University in Prague, Karolinum Press, 2015. ISBN 80-246-2153-3.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – IVP

Vedoucí práce

Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra profesního a personálního rozvoje

Elektronicky schváleno dne 28. 5. 2021

Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 28. 5. 2021

Ing. Karel Němejc, Ph.D.

Pověřený ředitel

V Praze dne 24. 02. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Aplikace etických témat ve výuce odborných předmětů jsem vypracoval samostatně a citoval všechny informační zdroje, které jsme použil v práci a kterém jsem uvedl na konci v seznamu použitých informačních zdroj.

Jsem si vědom, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědom, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Praze dne 1. 3. 2023

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval svému vedoucímu Mgr. Jiřímu Votavovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, podnětné konzultace, cenné rady a velice vstřícný přístup.

Abstrakt: Bakalářská práce má název Aplikace etických témat ve výuce odborných předmětů. Jsou zde uvedeny základní pojmy dotýkající se etiky. Dále je stručně popsána metodologie etické výchovy jako školního předmětu. Další kapitola se zabývá různorodým pojetím morálního vývoje osobnosti z pohledu několika autorů. Nakonec je zde rozebrán Rámcový vzdělávací program pro střední odborné vzdělávání, konkrétně pro obor vzdělávání instalatér, který je zaměřen na oblasti týkající se etických témat. Praktická část popisuje realizovaný projekt ve spolupráci se SŠ stavební a strojní v Teplicích a neziskovou organizací Dobrý život, jenž byl zaměřen na rozvoj etických a sociálních aspektů žáků v odborném vyučování. Jsou zde popsány jednotlivé zapojené subjekty, stanovené cíle, organizace výuky, celkové vyhodnocení projektu a závěrečné doporučení.

Klíčová slova: etická výchova, odborné vzdělávání, projekt, morálka

Abstract: The bachelor's thesis is entitled Application of ethical topics in the teaching of practical subjects. Basic concepts related to ethics are presented here. Furthermore, the methodology of ethical education as a school subject is briefly described. The next chapter deals with the diverse conception of the moral development of the personality from the point of view of several authors. Finally, the School Education Program for secondary vocational education is analyzed here, specifically for the field of plumber education, where I focus on areas related to ethical topics. The practical part describes a project implemented in cooperation with the Secondary School of Construction and Engineering in Teplice and the non-profit organization Dobrý život, which was focused on the development of ethical and social aspects of pupils in vocational education. The individual entities involved, set goals, teaching organization, overall evaluation of the project and final recommendations are described here.

Keywords: ethical education, practical training, project, morality

Obsah

Úvod.....	9
1. Základní terminologie	10
1.1. Etika	10
1.1.1. Etické principy	11
1.1.2. Profese učitele a etika.....	11
1.1.1. Školní prostředí a etika.....	12
1.2. Mravy a morálka	13
1.3. Vztah hodnoty a etických témat	13
2. Etická výchova.....	16
3. Morální vývoj osobnosti	19
3.1. Pojetí mravního vývoje J. Piageta.....	19
3.2. Teorie morálního vývoje L. Kohlberga.....	19
3.3. Teorie péče C. Gilliganové	21
3.4. Mravní vývoj a prosociálnost jako etický princip.....	21
3.5. Motivace prosociálního jednání D. Bar-Tala	21
4. RVP SOV a etika	23
4.1. Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání – Instalatér	23
4.1.1. Kompetence absolventa	23
4.1.2. Vzdělávací oblasti	24
4.1.3. Průřezová témata.....	27
5. Praktická část	28
5.1. Charakteristika školy.....	28
5.2. Charakteristika organizací.....	28
5.3. Spolupráce školy a neziskové organizace	29
5.4. Cíle projektu.....	30
5.5. Organizace výuky	32
5.6. Reflexe	33
5.7. Hodnocení výuky	34
6. Závěr a doporučení.....	36
Seznam literatury	39

Úvod

Cílem práce je výchovně působit na osobnost žáků středních odborných škol tak, aby si osvojili žádoucí postoje a hodnoty v souladu s kurikulárními dokumenty a záměry středního vzdělávání. Dílčím výstupem práce bude návrh konkrétních vzdělávacích aktivit, ve kterých budou aplikována vybraná etická témata a problémy ve výuce v rámci konkrétního oboru vzdělávání na střední odborné škole.

Teoretická část práce vysvětlí pojem etická výchova a možnosti jejího zařazení ve středním odborném vzdělávání. Zmíněny budou také příklady metod vhodných pro etickou výchovu. V praktické části práce bude vytvořen návrh vzdělávacích aktivit, ve kterých budou aplikována vybraná etická témata a problémy pro obor instalatér – topenář. Konkrétně bude výstupem práce projekt sociální odpovědnosti a angažovanosti žáků, během kterého budou žáci uskutečňovat pracovní činnosti ve prospěch sociálně ohrožených skupin klientů

1. Základní terminologie

Na začátek této práce je potřeba definovat a popsat základní termíny, které jsou úzce spjaté s problematikou etické výchovy.

1.1. Etika

Etiku lze chápat mnoha pojmy a vykládat ji různými definicemi. Etika se jako vědní disciplína snaží o hledání a nalezení správného jednání; snaží se o nalezení toho, co máme činit na základě svého rozumového vhledu, a tedy v souladu se svým myšlením (Čaník, 2006, s. 12).

Etika je filozofická disciplína zabývající se morální povahou lidské práce. Pojmem morální (mravní) rozumíme různé jednání, soudy, normy, postoje a instituce (Maturkanič, 2018, s. 13).

Etika je věda o mravnosti člověka, o původu a vývoji jeho morálního vědomí, svědomí a jednání. Dle sociobiologů jsou lidské emocionální reakce a na nich založené etické zásady naprogramovány přirozeným výběrem po tisíce generací (Hartl, 2015, s. 144).

Etika je pojímána nejčastěji jako termín, který slouží k označení vědní disciplíny, jež se věnuje studiu mravního chování, mravních hodnot, mravního cítění, mravního rozhodování a podobně. Čili morálka, mravnost a obecně morální jevy vůbec poté tvoří předmět výzkumu etiky jako vědy. Etika jako věda o morálce představuje teoretickou disciplínu, ale morálka samotná tvoří zvláštní stránku lidského rozhodování a jednání (Fiala, 2006, s. 12).

Etika je těsně spjata s filozofií, dlouho byla její součástí, než se stala samostatnou disciplínou. Proto, aby se mohla stát vědeckým oborem, nutně potřebovala předmět zkoumání, čímž je pro etiku morálka, mrav a mravnost. Jako věda má tedy etika i vlastní jazyk a názvosloví, které je vhodné přiblížit a vysvětlit – viz další podkapitoly (Čaník, 2006).

Rozpor mezi vnitřní pravdou a tím, co bylo dáno historicky (zákony). Nestaví se jednoznačně k etice jako k něčemu, co udává tradice a společnost, ale zahrnuje tak i individualitu člověka a jeho vnitřní hodnoty při rozhodování k nějakému jednání. I z tohoto důvodu se vnímání morálky a etiky v průběhu času mění. Základním cílem etiky je zkoumání povahy, příčin důsledků a podob morálky (Čaník, 2006, s. 16).

1.1.1. Etické principy

Pokud jde o principy pedagogické etiky, můžeme vycházet ze základních etických principů. Ty se vztahují k respektování důstojnosti člověka a ochraně jeho života a života vůbec jako nejvyšších hodnot, proto mají univerzální platnost. Jedná se o následující základní etické principy:

1. Princip respektování a úcty k životu jako takovému.
2. Princip důstojnosti a jedinečnosti každé lidské osoby (personální princip).
3. Princip rovnosti všech lidí (vyplývají z něj základní lidská práva).
4. Princip celistvosti a integrity člověka (Maturkanič, 2018).

1.1.2. Profese učitele a etika

Etický pohled na profesi učitele nám podává tzv. profesní etika, která spadá do aplikované disciplíny etiky. Zabývá se etickými problémy jednotlivých profesí, např. práva či lékařství. Je úzce spjata se sociologií a zaměřuje se mimo jiné na důvody, proč se chovat dobře nebo špatně (Dorotíková, 2003). Význam a důležitost profesní etiky nastíníme v následujících bodech.

1. V zaměstnání stráví člověk velkou část života, stává se subjektem profesní etiky.
2. V práci se také jedinec setkává s klienty, kterých se také dotýká profesní etika, je tedy zároveň i objektem profesní etiky.
3. Profesní etika jako součást života, je důležité znát pravidla chování na pracovišti.
4. Znalost etického chování k různým pozicím, klientům i kolegům.
5. V průběhu života člověk střídá mnoho rolí a ocitá se tak v roli zaměstnance i klienta.
6. Pedagog by měl považovat za důležité vést své studenty k respektu, úctě a toleranci k ostatním lidem (Pelcová, 2014).

Málokterý učitel je lhostejný k výsledkům a chování svých žáků. Do učitelské profese se absolventi nehrnou z kariérních nebo finančních důvodů, jejich motivací jsou nejčastěji samotní žáci, touha pomoci vzdělávat je, chránit, povzbuzovat a vychovávat, pozitivně ovlivnit jejich vývoj, přístup ke vzdělání, a tak i motivaci pro další edukativní rozvoj v životě jedince. Za tímto účelem se budoucí učitelé vzdělávají na vysokých školách nejen v rámci svého odborného předmětu, ale součástí je také vývojová psychologie, patopsychologie nebo filozofie, jež rozvíjejí jejich etickou stránku (Maturkanič, 2018).

V České republice doposud není jednotný centrálně přijímaný etický kodex pedagogů. Existují ovšem školy, jež mají ustanovený svůj vlastní kodex, podle kterého se jejich pedagogové řídí. Například Česká biskupská konference (Červený, 2005) vydala Etický kodex

křesťanského učitele, který slouží všem pedagogům působícím na církevních školách. Obsah kodexu mimo jiné vymezuje povinnosti pedagoga vůči sobě, Bohu, žákům, rodičům, škole, kolegům či společnosti. V kodexu najdeme i část věnující se profesní etice pedagoga, která je zde detailně rozpracována.

Na většině státních škol však etický kodex nenajdeme, existuje zde totiž určitý předpoklad toho, že pedagog ví, jak se správně morálně chovat. Osobnost pedagoga by měla disponovat typickými hodnotami, jako jsou empatie, spravedlnost, tvořivost, tolerance či schopnost kooperace. Měl by se podle těchto hodnot a zásad chovat, jednat a řešit problémové situace, v neposlední řadě by měl k těmto hodnotám vést i své studenty (Dorotíková, 2003).

1.1.1. Školní prostředí a etika

Etika nedefinuje dobro pouze jako to, co je shodné se subjektivním poznáním a svědomím jedince, ale hledá a poznává, co je mravně dobré v různých oblastech života. To se pak následně snaží definovat jako sociální normu, a tak formovat, ovlivnit myšlení a jednání lidí. Jedná se tedy o určitý reciproční proces.

Dítě tráví ve škole velkou část dne. Škola je pro něj nejvýznamnější institucí, ve které prožívá značnou část svého dětství i mládí. I když pro úspěšný průběh výchovně vzdělávacího procesu jsou nezbytné vhodné prostory, zařízení, vybavení školy a celkové materiální a finanční zabezpečení jejího chodu, tím nejdůležitějším ve škole je osobnost učitele. Učitel participuje na vytváření celkové atmosféry a má možnost ovlivňovat formování příštích generací (Průcha, 2009).

Profesní prací učitelů je ve většině případů práce s mladými nedospělými lidmi. Děti a mladiství jsou velmi ovlivnitelní. Denně jsou mnoho hodin vystaveni vlivu učitelů. Sledují a vnímají nejen to, co se učí, ale také způsob jejich chování. Zřídka kdy je možné předvídat, jak různí žáci zpracují dojmy, které bezprostředně získají od svých učitelů. Každý učitel musí počítat s tím, že na žáky příznivě či nepříznivě působí nejen jeho záměrné výchovné jednání, ale také jeho spontánní chování (Křivohlavý, 2006).

Starost o morální zdatnost žáků by se neměla stavět proti nebo na úkor péče o jejich duševní schopnost. Výchovné působení školy se často chápe nesprávně jako něco, co je třeba dělat odděleně vedle vyučování. K tomu přispívají i neuvážená slovní spojení jako „vzdělání a výchova“ nebo „vyučování a výchova“. Vzbuzují falešný dojem, jako by šlo o činnosti, které se vzájemně vylučují. Ve skutečnosti však vyučování není ničím jiným než formou výchovy. Výchova ve škole probíhá hlavně ve vyučování a prostřednictvím vyučování. Nejlepší

příležitostí pro morálně-výchovnou činnost učitele je vyučování. Když žákům pomáháme dopracovat se k poznatkům a osvojit si určité dovednosti, současně je vychováváme, protože je nutné starat se o klid a pořádek, disciplínu a důvěru, o pracovní a sociální vztahy, aby společná práce na vyučovacích předmětech byla úspěšná (Průcha, 2009).

1.2. Mravy a morálka

Pojmy mrav a morálka mají stejný latinský základ, oba pochází ze slova „*mos*“, které překládáme jako obyčej nebo zvyk. Jde o soubor principů, jež řídí chování a jednání společnosti a posuzujeme je z hlediska dobra a zla. Řada autorů považuje oba pojmy za synonymní. Podle psychologického slovníku můžeme rozlišit morálku jako abstraktní pojem, kdežto mrav jako konkrétní projev chování (Hartl, Hartlová, 2010).

Muchová (2015, s. 109) definuje morálku jako „*hodnoty a normy vztahující se k ohleduplnosti v jednání člověka vůči sobě samému, k ostatním lidem a k přírodě, které člověk vnímá jako svou povinnost.*“

Mravní výchova je celoživotní proces a má v pedagogice nezastupitelnou roli. Jejím prostřednictvím utváříme u žáků mravní normy a principy, můžeme ji tedy považovat za výchovu vůle a charakteru. V rámci výchovy a vzdělávání působíme na žáka komplexně, tedy na složku rozumovou, emocionální, postojoyou i konativní. Hlavním cílem je dosažení shody s uznávanými etickými zásadami.

Popelová (1981) uvádí 3 faktory, kterými je možné dané cíle naplnit.

- Subjektivizace (zvnitřnění) – jednání člověka je ovlivněno tím, nakolik má zvnitřnělé mravní normy a zda jsou s tímto jednáním ve shodě.
- Neformálnost – morální jednání by mělo vycházet z formálně stanovených pravidel či předpisů, v opačném případě dochází k mizení mravnosti a sílení mravního rituálu. Jinými slovy můžeme říct, že pokud naše chování řídí pouze pravidla a systém sankcí, tak se z našeho chování stává naučený rituál, ten však v momentě, kdy nás nikdo nehlídá, selhává.
- Neinstitucionální působení – neboli působení veřejného mínění, především masmédií, která nám od narození vštěpují určité mravní zásady a normy.

1.3. Vztah hodnoty a etických témat

Etika se váže na hodnoty, má tedy axiologický rozměr. Apeluje na lidské svědomí a cit. Klade znepokojující otázky, hledá odpověď na nové skutečnosti a problémy. Je proto jen v určité míře

kodifikovatelná. „*Zákony, princip a normy určují člověku, co musí dělat, respektive co by měl dělat, hodnota však vede člověka k jisté činnosti.*“ (Žilínek, 2000, s. 86).

Disciplínu určité profese zajišťuje deontologie, která vyžaduje normativní stránku etiky. Předmětem deontologie je systém norem, který upravuje povinnosti odborníka k veřejnosti, klientům, k ostatním příslušníkům profese. Etika na rozdíl od práva není spjata s žádnou oficiální institucí nebo mocí. Dodržování etických pravidel kontroluje jen veřejné mínění, případně členové určité profese. Jejich platnost není časově vymezena. Vztahují se na celkovou aktivitu člověka. Etické příčiny podléhají oficiálnímu trestu jen tehdy, jsou-li zároveň porušením zákona. Právní normy jsou vždy spojeny s oficiální mocí. Každý zákon je přesně formulován, a zároveň jsou stanoveny i sankce za jeho porušení. Platnost zákonů je místní a časově vymezená. Navzdory výše uvedeným rozdílům však existuje vztah mezi etikou a právem. Na jedné straně bychom mohli spravedlivé právo charakterizovat jako právně stanovený étos. Na druhé straně pozitivní právo působí zpětně na étos a jeho normy, protože zákonná ustanovení mohou v étosu v různých oblastech stabilizovat, příp. destabilizovat (Štětovská, 2004).

Mnozí učitelé si dnes kladou otázky, příp. se ptají, jaký vztah volit k žákům. Je výhodnější autorita nebo partnerství? Někdy se takto odlišuje starý systém výchovy od nových výchovných postupů. Alternativa autority nebo partnerství je položena nesprávně. Neexistuje výchova bez autority. Ve vyučovacím procesu se setkávají nerovní partneři, z nichž jeden potřebuje pomoc právě přes autoritu. Mladý člověk a dítě potřebují ochranu před různými ohroženími, a zároveň povzbuzení a jistotu při hledání vlastní identity. Latinské slovo "*auctoritas*" znamená rozmnožovat sílu (*augere*). Autoritou tedy můžeme rozumět určitou sílu, která se zástupně ujímá druhého, aby v něm podpořila a posílila to, co je v něm samém, v jeho vlastním bytí. Mladý člověk se musí stát sebou samým, aby se naučil zodpovědně přijmout svou svobodu a dokázal nést váhu svých rozhodnutí. Učitel by měl být autoritou a partnerem zároveň. Partnerství není v tom, že jsme si s žáky rovni. Ale nebát se vstoupit s nimi do dialogu, připustit jejich argumenty, pokud jsou správné, a je-li třeba, i ustoupit, přiznat si chybu. To nevyklučuje ani nesnižuje autoritu. Můžeme paradoxně říct, že to spíše právě autoritu vytváří. Autorita učitele je závislá na jeho mravních a profesionálních kvalitách (Macintyre, 1998).

Každý je zodpovědný podle místa a míry, které mu byly přiděleny. Ke každé autoritě se nutně váže odpovědnost. Často jsme nuceni rozhodovat i za jiné nebo za větší skupinu lidí (což vyplývá z povolání). V podstatě, čím máme vyšší kompetenci o něčem rozhodovat, tím máme i vyšší zodpovědnost. Mravní zodpovědnost se v profesní etice učitele stala centrální etickou

hodnotovou kategorií. Učitel má vůči sobě, vůči žákům, kolegům, rodičům i vůči společnosti odpovědnost, kterou můžeme celkově označit jako profesionální odpovědnost (Štětovská, 2004).

Zmiňovaný autor spojuje odpovědnost a mravní vyspělost učitele s následujícími kategoriemi: Pedagogická spravedlnost – reflektuje objektivitu učitele ve vztahu k žákům, k jejich učení a chování, k práci a jiným činnostem. Na jedné straně je prezentací mravních kvalit učitele, na druhé straně jsou hodnotícím kritériem jeho postoje k žákům. Vylučuje předpojatost, neopodstatněné upřednostňování některých žáků před jinými. Spravedlnost v didaktické oblasti se uplatňuje při zkoušení a klasifikaci žáků. Pedagogický test – vztahuje se na výkon učitelské profese, je přirozeným výrazem učitelovy osobnosti, významnou kvalitou jeho profesionality. Předpoklady pro pedagogický takt podmiňují psychologické zvláštnosti a mravní status osobnosti učitele. Utváření této kvality vyžaduje permanentní práci na sobě. Autor upozorňuje, že při pedagogickém taktu nejde jen o „smysl pro míru“, ale obsahuje i hledání optimálních strategií a způsobů působení na osobnost žáka (Störig, 1996).

Povolání učitele můžeme označit za jedno z „nejrizikovějších“. Podstatou výchovy je totiž formovat člověka k tomu, aby se stával více sám sebou, aby byl jednou schopen jednat sám za sebe, aby byl zodpovědný za svá rozhodnutí a uměl snášet důsledky. Rozvoj samostatnosti mladého člověka představuje pro učitele určité riziko. Na druhé straně se právě z rizika konfrontace utváří osobnost mladého člověka ve vztahu ke všemu, co ho obklopuje, utváří se jeho svoboda (Štětovská, 2004).

Mladého člověka nelze vychovávat izolovaně od problémů okolí a současného světa. Netřeba se bát riskovat jeho setkání s realitou a uměle ho před realitou chránit. Úkolem učitele je nechat mladého člověka, aby sám udělal zkušenost s tímto světem, aby sám pocítil břemeno zodpovědnosti i radost z úspěchu. Skutečného učitele spojuje se žákem pevné pouto, přestože se cítí svobodným. I když si učitel často mnohem citlivěji a jasněji uvědomuje riziko, kterému je žák vystaven, musí ho v určitém čase nechat rozhodovat samostatně a v důvěře čekat, že si sám vybere správnou cestu. Vědět dávat v pravou dobu pravou míru svobody je jedno z největších pedagogických umění. Jen tehdy však může vyrůst samostatný člověk, samostatná osobnost. Vychovatel a vychovávaný jsou takto dva lidé, dva z lidí: nadešel čas zralého a pevného společenství, které spojuje ty, kteří žijí ve světě stejnou zkušeností, kteří nacházejí povolání k životu v každé chvíli své cesty.

2. Etická výchova

Pedagogický slovník (2009) pojímá etickou výchovu jako synonymum mravní či morální výchovy, definuje ji jako „*výchovné působení na žáka, jeho rozum, představy, postoje, city, vůli a jednání, aby byly v souladu s obecně uznávanými zásadami etiky... Mravní výchova se opírá o všelidské mravní hodnoty a humanistické tradice, projevující se v úctě k životu a lidem, lidské práci a kultuře, v respektu k pravdě, spravedlnosti*“ (s. 159-160).

V rámci didaktiky etické výchovy stojí v popředí dva přístupy R. Roche Olivara a Ladislava Lencze.

R. R. Olivar se orientuje na prosociální výchovu a chování, jež uvádí jako hlavní cíl etické výchovy. Prosociální chování definujeme jako chování, kdy jedinec pomáhá ostatním, aniž by očekával nějakou vnější odměnu, motivem je vnitřní potřeba (Olivar, 1992). Podle něj je největším problémem současného vzdělávání nedostatečné zaměření se na aspekty mezilidských vztahů. Vytvořil proto projekt výchova k prosociálnosti, kde se snažil identifikovat faktory, jež mají vliv na prosociální chování (Vyvozilová, 2011).

Olivar (1992, s. 6) uvádí, že prosociální osobnost lze charakterizovat takto:

- *Projevuje soucit s lidmi, kteří mají těžkosti.*
- *Těší ji někoho obdarovat nebo se s někým rozdělit.*
- *Pracuje ve prospěch jiných lidí.*
- *Úspěchy druhých přijímá bez závisti.*
- *Má pochopení pro starosti a nevýhody svých známých.*
- *Prožívá s jinými lidmi jejich starosti a radosti.*

Deset faktorů teoretického modelu prosociálního chování podle Olivara, jež jsou stanoveny v etické výchově. Aneb jaké způsobilosti a vlastnosti je zapotřebí rozvíjet u žáků v zájmu rozvoje prosociálnosti:

1. *Důstojnost lidské osoby, sebeúcta.*
2. *Postoje a způsobilosti mezilidských vztahů.*
3. *Pozitivní hodnocení chování druhých.*
4. *Kreativita a iniciativa.*
5. *Komunikace. Vyjádření vlastních citů.*
6. *Interpersonální a sociální empatie.*
7. *Asertivita. Řešení agresivity a kompetivity. Sebeovládání. Konflikty s druhými.*
8. *Skutečné a zobrazené prosociální modely.*

9. *Prosociální chování. (Pomoc. Darování. Dělení se. Spolupráce. Přátelství. Zodpovědnost a péče o druhé.)*
10. *Společenská a komplexní prosociálnost. (Solidarita. Sociální problémy. Sociální kritika. Občanská neposlušnost. Nenásilí.)* (Olivar, 1992, s. 7).

L. Lencz preferuje výchovu k etickým hodnotám a myšlení. Upravil a rozpracoval Olivarův projekt, rozšířil metodiku a pozměnil pořadí témat podle důležitosti v rámci kulturních podmínek Slovenské republiky. Tam je etická výchova na rozdíl od České republiky zařazena jako povinně volitelný předmět v rámci základního vzdělávání.

Lencz vymezil 4 složky etické výchovy jako revoluční oproti klasické pedagogice, a zároveň jsou to podmínky k jejími efektivnímu fungování.

1. Výchovný cíl – etická výchova je založena na spolupráci a prosociálnosti, na rozdíl od klasické školy, která staví na individuální práci a disciplínu – tzn. dobrý žák je ten, který nedělá problémy.
2. Vzdělávací obsah – oproti klasické pedagogice, která je zaměřena na vědomosti, rozvíjí etická výchova dovednosti. Je založena na koncepci zabývající se tím, co je správné, a zároveň, jak utvářet u žáků předpoklady pro etické chování.
3. Výchovný styl – v rámci etické výchovy má učitel ke svým žákům partnerský vztah. Pedagog působí jako mediátor ve výchovném procesu a žák je ten aktivní prvek, který nejedná pouze na základě pokynů. Výchova je brána jako pomoc k sebevýchově.
4. Výchovné metody – dominantní jsou aktivizující metody ve výuce, které zahrnují celou žákovu osobnost, zasahují emoční stránku, intelekt, nácvik chování a dovedností (Lencz, 2005).

V předmětu Etická výchova využíváme převážně metody užívané v zážitkové pedagogice, jako jsou diskuze, besedy, inscenační techniky, rozhovor, řešení problémové situace, projekty atd. Revoluční je metoda vyprávění či narativní metoda, která u žáků rozvíjí sociální dovednosti. Tento přístup je založen na skutečnosti, že jedinec nejdříve vnímá, poté si uvědomí určitou hodnotu a postupně dochází k chtěnému chování. V rámci etické výchovy se tato poslední část dělí ještě na další dva kroky – skupinový nácvik a reálný zážitek. Celkově tedy obsahuje čtyři fáze:

1. Senzibilizace – v této fázi je zapotřebí motivovat žáky, vzbudit jejich zájem, prvořadé je pochopení smyslu a účelu.

2. Hodnotová reflexe – učitel pokládá žákům otázky, a tím se dostanou k jádru tématu a pochopí význam správných hodnot. Nakonec pedagog shrne výsledek celé reflexe.
3. Návěk sociální dovednosti ve třídě – žáci experimentují se svým chováním, trénují si různé způsoby reagování a činností. Pedagog pracuje se zpětnou vazbou, prostřednictvím které vede žáky k osvojení žádoucích způsobů chování.
4. Přenos do reálného života – nakonec si žáci přenesou osvojené chování do reálného prostředí (Lencz, 1997).

V České republice je etická výchova pouze jako nepovinný předmět a záleží na každé škole, zda jej do svých osnov zařadí či nikoliv. Podle údajů MŠMT byla v roce 2015 etická výchova vyučována na více jak 500 školách (MŠMT, 2015). Předmět etická výchova je primárně určen pro základní školy, přesto se ředitelé cca 5 % středních škol v ČR rozhodli předmět zavést i do svého vzdělávacího programu. Na ostatních školách se etická výchova realizuje prostřednictvím průřezových témat a je integrována do více výukových předmětů (ČŠI, 2016).

U nás nevychází tento předmět z vlastní metodologické školy, jsou však využívány různé aktivizující metody, např. didaktické hry, hraní rolí či simulační hry. V etické výchově je také možnost použít učení za pomoci posilování žádoucího chování, a také učení za pomoci disciplíny. Současně je také využíván upravený výše zmíněný model Olivara, se kterým se pracuje jako s vyučovacími metodami, a také jako s jednotlivými fázemi výuky (Vyvozilová, 2011). V první fázi využíváme práci s příběhy, vyvoláváme u žáků určité představy o konkrétní problematice, aby si ji uměli lépe objasnit. Ve fázi hodnotové reflexe můžeme využívat metody dialogové nebo hodnocení. V další fázi návěku můžeme zařadit metody, které pomohou žákům si konkrétní chování vyzkoušet sami na sobě, například didaktické hry. Prostřednictvím her dochází k upevnování jejich postojů ke správnému chování. Pedagog však musí vybírat hry velmi pečlivě a promyšleně, je důležité, aby každá hra směřovala k danému didaktickému cíli a byla řádně reflektována. Poslední fáze – reálná zkušenost – je aplikování osvojených dovedností a poznatků do reálného života, žáci mohou pracovat na konkrétních úkolech a vést si o tom deník, další možností je například sledování určitého tématu v médiích a tisku (Nováková, 2006).

3. Morální vývoj osobnosti

V rámci morálního vývoje musíme věnovat pozornost třem faktorům. Jednak morálnímu uvažování, které souvisí s kognitivním vývojem, dále schopnostem sebekontroly souvisejícím s temperamentem a za třetí morálním emocím (zahanbení a vina), jež mají souvislost s emočním vývojem. V rámci morálního vývoje se u jedince utváří svědomí, kdy se osvojená pravidla a normy zvnitřňují. Do morálního chování začleňujeme také důstojnost, smysl pro povinnost, spravedlnost, sebeovládání a zodpovědnost vůči druhým. Se vzrůstajícím věkem, rozvojem emočním a kognitivním se současně rozvíjí i morálka dítěte, vše je vzájemně propojené. Dochází ke zvnitřňování pokynů autorit a prostřednictvím výchovy a socializace si děti osvojují společenské konvence a morální pravidla (Thorová, 2015).

V současnosti vychází většina psychologů z teorie mravního vývoje podle J. Piageta a L. Kohlberga i přesto, že obsahuje určité limity. V následujících řádcích rozebereme jejich stručnou charakteristiku.

3.1. Pojetí mravního vývoje J. Piageta

J. Piaget postavil svou teorii na tom, jak posuzují 6–12leté děti morální pravidla, jak chápou spravedlnost a jak posuzují různé situace. Na základě toho vymezil čtyři stádia vývoje.

1. Premorální stádium – podle Piageta děti do 4 let nerozumí morálním pravidlům, a proto si při hře vytvářejí svá vlastní, která si mění podle potřeby.
2. Heteronomní stádium morálky (4–7 let) – založeno na základě příkazů, zákazů, povzbuzování či odměn a trestů rodičů a jiných autorit.
3. Tranzitorní stádium (7–10 let) – dítě hodnotí chování podle svého názoru – je buď správné, nebo špatné. Vyjadřuje nesouhlas s postoji ostatních a začíná být kritické.
4. Autonomní stádium morálky (od 10–12 let) – dítě rozumí tomu, že pravidla jsou dána společenskými konvencemi. Posuzování morálního činu probíhá z hlediska záměru, nikoli podle následků.

Z výzkumů bylo prokázáno, že už 3–4leté děti dokážou rozeznat, co je dobré a co špatné. Současně také vědí, že autorita dospělých není neomylná. Kritické bylo zhodnocení tranzitorního stádia, které dle zjištění trvá déle (Vacek, 2008).

3.2. Teorie morálního vývoje L. Kohlberga

Z Piagetových zjištění vycházel Lawrence Kohlberg, jehož teorie patří k nejznámějším. Svou teorii zformuloval na základě toho, jak děti posuzovaly předkládané konfliktní situace. Život člověka rozdělil na tři stupně rozdělené na šest stádií. Stupně je nutné vnímat jako převažující

tendence morálního uvažování způsobující to, že odpovědi na morální dilemata v rámci jednoho stupně jsou soudržné. Pořadí jednotlivých stupňů je neměnné a není závislé na kulturním prostředí.

1. Stupeň – předkonvenční – jednání je hodnoceno na základě odměny či trestu.

1. Stadium – heteronomní – špatné je to, co se trestá, dobré je to, co se odměňuje, anebo co uspokojuje vlastní potřeby.
2. Stadium – naivně hedonistické – jednání na základě příkazu či zákazu, cílem je dosažení určité výhody anebo vyhnutí se nepříjemnosti.

2. Stupeň – konvenční morálka – podstata tkví ve splnění sociálního očekávání.

3. Stadium – morálka hodného dítěte – jednání podle očekávání, mravní jednání slouží k utváření dobrých mezilidských vztahů.
4. Stadium – morálka svědomí a autority – orientace na právo a pořádek, kritériem správnosti je plnění povinností spojené s očekáváním odměny. Dítě je schopno přijmout i hledisko druhých a jejich legitimní práva.

3. Stupeň – postkonvenční – morálka zvnitřněných všeobecně platných norem.

5. Stadium – morálka jako forma společenské smlouvy – chování ve shodě se společenskými normami. Pokud nastane konflikt, jedinec upřednostní racionálně zdůvodněný zákon před svými potřebami.
6. Stadium – univerzální etické principy – jedinec jedná podle zvnitřněných norem proto, aby nemusel sám sebe odsuzovat. Chová se podle toho, co považuje za správné, nikoli podle toho, co je dáno zákonem. Etické principy jsou univerzální a platné pro všechny, jsou důležitější než legislativa (Langmeier, 2006, Vacek, 2008).

Na uvedený model reagovala spousta autorů, upozorňovali na jeho nedostatky a limity.

Kohlberg na kritiku odpověděl úpravou některých svých původních myšlenek:

- 3. stupně morálky dosahuje jen velmi malé procento dospívajících, plně se rozvine až v období dospělosti.
- Poupravil také faktory působící na morální vývoj – jsou jimi především sociální participace, vliv morálního citění a konání, morální atmosféra prostředí a afektivní faktory.
- Vyzdvihl pozitivní vliv výukové metody diskuze a hraní rolí na mravní vývoj žáků (Lencz, 2005).

3.3. Teorie péče C. Gilliganové

Americká psycholožka Carol Gilliganová kritizovala genderově nevyvážený přístup Kohlberga, který svůj výzkum prováděl pouze u mužské populace. Tím pádem byly vytvořeny normy jen pro muže a ženy poté dosahovaly 6. nejvyššího stádia méně často. Navrhla proto svou koncepci morálního vývoje a nazvala ji teorií péče. Základem jsou především hodnoty jako laskavost, porozumění, nápomocnost nebo empatie. Rozlišuje 3 fáze:

1. Fáze sobectví – jedinec se soustředí především na svou osobu, morálku vnímá jako sankci, kterou vytvořila společnost.
2. Fáze obětování – jedinec pojímá morálku jako sdílení norem, důležité je podle něj péče o druhé a sebeobětování, tak lze dosáhnout uznání a akceptace.
3. Fáze rovnocenného já s druhým – jedinec si uvědomuje, že při poskytování péče je nutné zohlednit i své potřeby a možnosti (Thorová, 2015).

3.4. Mravní vývoj a prosociálnost jako etický princip

Prosociálnost v pojetí dle Olivara a poslední stádium mravního vývoje podle Kohlberga jsou spolu úzce spjaté. Obojí je založeno na tom, že člověk je schopen se rozhodnout podle univerzálních etických principů. Takovéto rozhodování je možné jen v případě, že je jedinec ochoten upřednostnit požadavky, jež plynou z práv a potřeb druhých, bez zřetele na vlastní potřeby či očekávání nějaké odměny. Podle Kohlberga dosahuje jedinec morální zralosti v 6. stádiu, klíč k dosažení a základní předpoklad k tomu je prosociální jednání. Výsledky výzkumů Eisenbergové rovněž prokazují spojitost mravního usuzování s prosociálností. A tvrdí, že podle stupně morální vyzrálosti je možné předpovídat prosociální chování jedinců. Kromě toho však hrají roli také další faktory, především sociální, volní a emocionální (Lencz, 2005).

3.5. Motivace prosociálního jednání D. Bar-Tala

Izraelský psycholog Daniel Bar-Tal je autorem periodizace morálního vývoje, kde je ústředním pojmem pomáhající chování. Jednotlivé stádia vývoje se liší v tom, jakým způsobem je jedinec motivován k prosociálnímu jednání.

1. Konkrétní posílení – jedinec je motivován pomocí odměn či trestů, případně reaguje na přímou výzvu.
2. Vyhovění autoritě – motivace založena na poslušnosti vůči příkazu či požadavku nadřízeného. Jednání vychází ze snahy získat odměnu či se vyhnout trestu.

3. Vnitřní iniciativa – motivace vychází z vlastních potřeb jedince, ten jedná na základě očekávání určité odměny.
4. Normativní chování – jedinec jedná, protože se snaží vyhovět společenským požadavkům, v opačném případě si je vědom možných sankcí. Chování je motivováno zvnějšku.
5. Generalizovaná reciprocita – chování vychází z vnitřních internalizovaných norem. Jedinec pomáhá, protože v budoucnosti možná bude také potřebovat pomoc.
6. Altruistické chování – jedinec pomáhá druhému bez očekávání odměny, pouze sebeuspokojení. Jedná na základě přesvědčení o správnosti daného chování (Bar-Tal, 1982).

4. RVP SOV a etika

Rámcový vzdělávací program pro střední odborné vzdělávání má pro každý obor svůj vlastní program. Obory jsou jednotlivě rozčleněny do skupin, jež tvoří příbuzné obory. Skupiny mají vlastní název a kód (př. 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie obsahuje mnoho oborů – instalatér, kameník, podlahář, tesař, vodař a další). Tyto obory jsou následně spojeny do tzv. soustav oborů vzdělání, každá je označena písmenem podle stupně dosaženého vzdělání po úspěšném absolvování daného programu.

4.1. Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání – Instalatér

RVP sestává ze tří hlavních celků, jsou jimi kompetence absolventa, vzdělávací oblasti a průřezová témata. Obsahem naší práce je etická výchova, v následujících řádcích proto budeme vybírat z tohoto programu pasáže týkající se tohoto tématu.

4.1.1. Kompetence absolventa

Kompetence jsou ohraničené struktury schopností a znalostí a s nimi související dovednosti, postoje a hodnotové orientace, které jsou předpokladem pro výkon žáka/absolventa ve vymezené činnosti (RVP SOV, s. 5). V RVP jsou kompetence formálně rozděleny na klíčové a odborné, ve skutečnosti se však prolínají.

Klíčové kompetence – jsou definovány jako souhrn požadavků na vzdělání, do něhož jsou začleněny vědomosti, dovednosti, hodnoty a postoje. Tyto aspekty hrají důležitou roli v osobním rozvoji jedince, jeho pracovním uplatnění, a také aktivním zapojení se do společnosti. Využití klíčových kompetencí je univerzální v nejrůznějších situacích. V rámci výuky se nepojí na konkrétní vyučovací předměty, jejich rozvoj dosáhneme za pomoci všeobecného i odborného vzdělávání.

RVP vymezuje osm klíčových kompetencí, z toho prvních šest v sobě zahrnuje tyto hodnoty:

- Kompetence k učení – pozitivní vztah ke vzdělávání, seberealizace a osobní rozvoj.
- Kompetence k řešení problémů – spolupráce, tvořivé myšlení.
- Kompetence komunikativní – vyjadřování a chování dle současných kulturních norem, zdravé sebeprosazení.

- Kompetence sociální a personální – osobní rozvoj, adekvátně rozvinuté sebevědomí, kritické myšlení, umět přijímat radu i kritiku, odpovědnost ke svému zdraví, kvalitní mezilidské vztahy (tolerance, úcta, empatie), předcházení stereotypům a předsudkům.
- Občanské kompetence a kulturní povědomí – odpovědnost, respekt, prosociální chování, morální principy, demokracie, národní tradice a hodnoty, pozitivní vztah ke kultuře.
- Kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám – seberealizace a sebevzdělávání, etické aspekty podnikání,

Odborné kompetence – vztahují se k výkonu práce a jsou odvozeny od kvalifikačních požadavků. Vystihují karierní profil absolventa daného oboru vzdělání a jeho způsobilost pro výkon profese.

V RVP jich je vymezeno pět, přičemž první 3 v sobě zahrnují hodnoty vztahující se k etice:

- Dbát na bezpečnost práce a ochranu zdraví při práci – zdraví, dodržování norem a předpisů;
- Usilovat o nejvyšší kvalitu své práce, výrobků nebo služeb – dodržování standardů kvality, brát ohled na přání zákazníků;
- Jednat ekonomicky a v souladu se strategií udržitelného rozvoje – brát ohled na sociální dopady a ochranu životního prostředí;
- Provádět obecné odborné činnosti v oboru;
- Provádět vnitřní potrubní rozvody v budovách, osazovat zařizovací předměty a montovat armatury;

4.1.2. Vzdělávací oblasti

Vzdělávací oblasti, které se dotýkají oblasti etiky, jsou popsány v oblasti společenskovedního vzdělávání, estetické vzdělávání a vzdělávání pro zdraví.

Oblast společenskovedního vzdělávání se přímo věnuje hodnotovým a morálním aspektům. Klade si za cíl vést žáky k aktivnímu životu v demokratické společnosti. Výchova a vzdělávání by měla pozitivně formovat hodnotovou orientaci žáků. Vést žáky ke kultivovanosti a informovanosti, na jejímž základě mohou jednat odpovědně s ohledem na svůj a veřejný zájem. Žáci jsou také vedeni k porozumění současnému světu a společnosti, rozvoji vlastní identity a obraně proti manipulaci.

Dále usiluje o formování a posilování těchto pozitivních citů, postojů, preferencí a hodnot:

- *jednat odpovědně a žít čestně;*

- *projevovat občanskou aktivitu, vážit si demokracie a svobody, preferovat demokratické hodnoty a přístupy před nedemokratickými, vystupovat proti korupci, kriminalitě, jednat v souladu s humanitou a vlastenectvím, s demokratickými občanskými postoji, respektovat lidská práva, chápat meze lidské svobody a tolerance, jednat odpovědně a solidárně;*
- *přemýšlet o skutečnosti kolem sebe, tvořit si vlastní úsudek, nenechat se manipulovat;*
- *uznávat, že lidský život je vysokou hodnotou, a proto je třeba si ho vážit a chránit ho;*
- *na základě vlastní identity ctít identitu jiných lidí, považovat je za stejně hodnotné jako sebe sama*
- *tedy oprostít se ve vztahu k jiným lidem od předsudků, netolerantního jednání a nesnášenlivosti;*
- *zlepšovat a chránit životní prostředí, jednat ekologicky;*
- *vážit si hodnot lidské práce, jednat hospodárně, odpovědně řešit své finanční záležitosti, neníčit majetek, ale pečovat o něj, snažit se zanechat po sobě něco pozitivního pro vlastní blízké lidi i pro širší komunitu (RVP SOV, s. 23).*

Velký důraz je kladen na užití těchto hodnot v reálném světě, tak aby jedinec vedl aktivní a odpovědný život. Tato oblast vzdělávání by měla vést k lepší orientaci v současném světě a adaptaci na něj, současně by měla jedince navést k řešení problémových situací v soukromém i pracovním sektoru. Význam je také kladen na finanční a mediální gramotnost žáků.

Oblast estetického vzdělávání se podílí na kultivaci jedince, směřuje žáky ke kultivovanému jazykovému projevu a významně přispívá k rozvinutí duševní oblasti jejich života. Tato oblast stojí nad předměty, témata, která obsahuje, by se měla prolínat ve všech vyučovacích předmětech.

Záměrem této oblasti je utvoření pozitivního vztahu k duchovním i materiálním hodnotám. Formování postoje žáka za pomocí systému vytvořených kulturních hodnot, které zároveň slouží jako obrana proti netoleranci a manipulaci. Rozvoj sociálních kompetencí žáků. Kultivace jazykového projevu a výchova k vědomému a kultivovanému čtenářství. Důležité je také rozvíjet kreativitu u žáků, za pomocí esteticky tvořivých aktivit.

Vzdělávání v této oblasti usiluje, aby žáci:

- *uplatňovali ve svém životním stylu estetická kritéria;*
- *cháпали umění jako specifickou výpověď o skutečnosti;*
- *správně formulovali a vyjadřovali své názory;*

- *přístupovali s tolerancí k estetickému cítění, vkusu a zájmu druhých lidí;*
- *podporovali hodnoty místní, národní, evropské i světové kultury a měli k nim vytvořen pozitivní vztah;*
- *získali přehled o kulturním dění;*
- *uvědomovali si vliv prostředků masové komunikace na utváření kultury (RVP SOV, s. 36-37).*

Cílem oblasti vzdělávání pro zdraví je vybavit žáky znalostmi a dovednostmi, které jsou potřeba k ochraně zdraví a bezpečnosti. Vést k žáky k preventivní péči o zdraví a zdravému stylu života. Pochopit podstatu komplexnosti lidského těla, vnímat ho jako bio-psycho-sociální jednotu a pomoci identifikovat jejich potřeby. Oblast se týká stravovacích návyků, pohybových aktivit, hygienických návyků, ale také působení a zpracovávání emocí a vlivem disharmonických vztahů na lidské zdraví. Velký důraz je kladen na výchovu proti rozvoji nejrůznějších závislostí, poruch příjmu potravy a odpovědnosti v sexuální oblasti.

Vzdělávání cílí k tomu, aby žáci zvládli:

- *vážít si zdraví a cílevědomě je chránit; rozpoznat, co ohrožuje tělesné a duševní zdraví;*
- *pojímat zdraví jako prvořadou hodnotu potřebnou ke kvalitnímu prožívání života;*
- *preferovat takový způsob života, aby byly zdraví ohrožující návyky, činnosti a situace co nejvíce eliminovány; využívat pravidelné pohybové aktivity v denním režimu a k celoživotní péči o zdraví;*
- *racionálně jednat v situacích osobního a veřejného ohrožení;*
- *chápat, jak vlivy životního prostředí působí na zdraví člověka (vzduch, voda, hluk, chemické látky aj.);*
- *kriticky přístupovali k mediálním informacím a komerčním nabídkám produktů vztahujících se k péči o zdraví;*
- *vyrovnávat nedostatek pohybu a jednostrannou tělesnou a duševní zátěž;*
- *usilovat o dosažení sportovní a pohybové gramotnosti;*
- *pociťovat radost a uspokojení z provádění tělesné (sportovní) činnosti;*
- *usilovat o pozitivní změny tělesného sebepojetí;*
- *využívat pohybové činnosti, pravidla a soutěže ke správným rozhodovacím postupům podle zásad fair play;*
- *kontrolovat a ovládat své jednání, chovat se odpovědně v zařízeních tělesné výchovy a sportu a při pohybových činnostech vůbec; podle potřeby spolupracovat;*

- *dosáhnout optimálního tělesného a pohybového rozvoje v rámci svých možností (RVP SOV, s. 38).*

4.1.3. Průřezová témata

Poslední oblastí rámcového vzdělávacího programu, která se zaměřuje na hodnoty, jsou průřezová témata. Jsou zde rozpracovány aktuální společenské otázky, které by měly prostupovat celou výukou. Etické hledisko je ukotveno především v prvních dvou tématech, tedy občan v demokratické společnosti a člověk a životní prostředí.

Občan v demokratické společnosti – cílem je formování hodnotové orientace a postojů žáků, jež vedou k lepšímu fungování demokratické společnosti. Dále pozitivní přístup žáka k sobě samému, ke svému životu, k druhým lidem, životnímu prostředí a kulturním hodnotám. Směřovat žáky ke skutečnému lidství a dobré morálce, která se bude projevovat v prosociálním chování. Realizace probíhá skrze etickou výchovu, jež vede k občanským ctnostem (*humanita, láska k lidem, soucítění, přátelství, pomoc, odpovědnost, spolupráce, aktivita pro dobré věci...*) (RVP SOV, s. 55). Dalším předpokladem úspěšného rozvoje uvedených hodnot je demokratické klima školy, promyšlené a funkční strategie výuky, mediální výchova a samozřejmostí je úsilí o předávání znalostí a informací potřebných k občanské odpovědnosti. Konkrétní témata a obsah –

- *osobnost a její rozvoj;*
- *komunikace, vyjednávání, řešení konfliktů;*
- *společnost – jednatelce a společenské skupiny, kultura, náboženství;*
- *stát, politický systém, politika, soudobý svět;*
- *masová média;*
- *morálka, svoboda, odpovědnost, tolerance, solidarita;*
- *potřebné právní minimum pro soukromý a občanský život. (RVP SOV, s. 54).*

Téma Člověk a životní prostředí vede žáky ke zvyšování jejich gramotnosti potřebné pro udržitelnost rozvoje a formuje jejich etické vztahy k prostředí. Také upozorňuje na dopady pracovních činností na zdraví a životní prostředí. Konkrétně se zaměřuje na oblast utváření postojů a hodnot (etických, citových a estetických) ve vztahu k životnímu prostředí, rozvoj komunikačních dovedností s cílem umět si názory obhájit a zdůvodnit a také pozitivně působit na postoje druhých lidí v oblasti problematiky životního prostředí.

5. Praktická část

Cílem praktické části práce je působit na etické a mravní cítění, respektive chování žáků v odborném vyučování. Tato práce může rovněž sloužit jako vzor či inspirace pro ostatní pedagogy. Etická témata aplikujeme do odborné výuky prostřednictvím realizace projektu trvajícího 4 týdny.

Podle W. Kilpatricka definujeme projekt jako učivo, které směřuje k dosahování stanovených cílů. Pedagog projekt ukládá svým žákům, jejich úkolem je něco vytvořit, zorganizovat nebo vyzkoumat (Kindlmannová, 2013). Maňák (2003) popisuje projekt jako komplexní praktickou úlohu spojenou s životní realitou. Projekt je nutné řešit teoreticky i prakticky, což vede k naplnění stanoveného cíle a vytvoření odpovídajícího produktu.

Na projektu se podílí střední odborná škola, nezisková organizace a další firmy, jež budou popsány v následujících odstavcích. Během projektové výuky se žáci naučí jednak technologické postupy (podle RVP a ŠVP), jednak také nahlédnou na svou práci i z jiného úhlu, což jim umožní vnímat ji jako užitečnou a přínosnou, zejména pro sociálně slabší členy společnosti. Studenti se rovněž seznámí s různými zvyky a mravy.

5.1. Charakteristika školy

Projekt byl vytvořen na Střední škole stavební a strojní, Teplice, příspěvkové organizaci. Tato škola byla založena v roce 1973 a v současnosti nabízí 21 oborů vzdělávání (stavební, ekonomické, strojírenské a dřevozpracující obory), které jsou ukončené výučním listem i maturitní zkouškou. Školu nyní navštěvuje více než 500 žáků.

5.2. Charakteristika organizací

Nezisková organizace Dobrý život se zaměřuje na charitativní činnost, zejména v oblasti sociálně slabých obyvatel v České republice. Organizace byla založena v. r. 1998, nyní má 10 poboček po celé zemi. Pobočka v Teplicích byla založena roku 2008. Zdejší dobrovolníci se zaměřují na sociální práci s romským obyvatelstvem.

Firma Toptherm s.r.o. dlouhodobě spolupracuje s dobročinnými organizacemi. S organizací Dobrý život je to již od začátku vzniku pobočky v roce 2008. Firma Toptherm s.r.o. se zabývá výrobou, distribucí, montáží a realizací v oblasti vodovodních potrubí, teplovodního vytápění, sanitární technikou atd. Firma přispívá různými formami na charitu od samotného vzniku společnosti v roce 1994.

5.3. Spolupráce školy a neziskové organizace

V tomto projektu, žáci v rámci své odborné praxe společně s učiteli odborného výcviku, docházejí do obydlí (byty, domy) sociálně slabších rodin, kde provádějí instalatérské a topenářské práce pouze za cenu nákladů. Správu a materiální zabezpečení zajišťuje vedení školy po dohodě se zastupitelstvem města Teplice.

Samotní žáci se po ukončení pracovního dne vyjadřují ke své provedené práci s ohledem na sociální charakteristiku. Žáci navrhnou, jakými jinými aktivitami mohou v rámci svého řemesla pomoci. Žádoucí je utvářet u žáků prosociální chování. Znak prosociálnosti jsou: „*chování ve prospěch jiné osoby; chování bez nároku na odměnu; chování, při kterém nebude narušena identita žáků*“ (Lencz, 2005, s.10).

Na vytvoření návrhu projektu se podíleli učitelé z předmětu občanská nauka. Tento předmět měli žáci v prvním ročníku zařazen do teoretické výuky. Na základě probraného učiva bylo cíleno na morální aspekty výchovy programu. Žáci se z vývojového hlediska ještě stále nacházejí ve fázi učení se a rozvoje morálního i etického vědomí. Tento aspekt je důležitý zejména v dnešní společnosti, kdy se vede konzumní způsob života a morální a etické hodnoty jsou často upozadovány před materiálními hodnotami. Společnost vede či tlačí současného člověka na výkon, kariéru a rozvoj jednotlivce. Proto byl vytvořen školní projekt ve spolupráci s organizací Dobrý život se zaměřením na pracovní formu pomoci sociálně slabším rodinám. Dle mého je potřeba zapojovat žáky do podobných programů a vytvářet situace, kde si mohou žáci upevnit či uplatnit informace získané v teoretické výuce. Žáci byli seznámeni s teoretickými základy etických principů a morálky a nyní mají možnosti tyto informace uplatnit v reálných situacích v rámci svého řemesla.

Organizace Dobrý život dlouhodobě spolupracuje s mnoho rodinami či jednotlivci v rámci sociální pomoci, zejména v sociálně vyloučených lokalitách. Pro názornou ukázkou byla zvolena rodina Sivákových, kde v jejich bytě (jenž je majetkem města Teplice) budou prováděny instalatérské práce. Pro tento projekt byly vhodně vybrány rodiny a osoby, u kterých je potřeba provést vybrané řemeslné práce a opravy. V rámci navrhovaného projektu budou zapojena různá řemesla, např. zedníci, klempíři, elektrikáři a jiná řemesla, včetně již zmíněných instalatérů. Je nutno podotknout, že v případě neplnoletých žáků byl požadován písemný souhlas rodičů či zákonných zástupců.

Rodina Sivákových, kde budou práce prováděny, je romského původu. Rodinu tvoří manželé (otec 42 let, matka 40 let), kteří mají společně šest dětí. Organizace Dobrý život spolupracuje s touto rodinou dlouhodobě. Důvodem dlouhodobé spolupráce je dobré chování

a vystupování rodiny, otec má trvalé zaměstnání, matka je v plném invalidním důchodu a všechny děti dodržují školní docházku.

5.4. Cíle projektu

Cílem je působit na žáky v jejich morálním rozvoji, rozvinout sociální citění pro budoucí povolání. V současné společnosti poukázat na důležitost pomoci sociálně slabším skupinám a předvést a uvést do praxe realistické způsoby pomoci v rámci svého řemesla (respekt, zodpovědnost a soucit). Bude také kladen důraz na rozvoj klíčových kompetencí podle ŠVP.

Dílní cíle projektu:

- rozvoj a podpora spolupráce a odpovědnosti za výsledné dílo;
 - rozvoj technologických postupů a norem obsažených v ŠVP;
 - rozvoj moderních a ekologických postupů při práci;
 - rozvoj profesionálního přístupu k bezpečnosti práce;
 - seznámení se s lidmi naší společnosti, kteří patří do jiné kulturní skupiny a poznání jejich životního stylu a zvyků;
 - upevnění znalosti a mezipředmětové vazby
 - rozvoj klíčových kompetencí:
- komunikativních kompetencí
 - zvládnutí vhodné sebe prezentaci během realizace projektu
 - schopnost zřetelně formulovat a obhájit si své názory, myšlenky a postoje
 - schopnost argumentovat a obhajovat svá řešení v průběhu práce
 - ovládání a porozumění odborné terminologii
 - schopnost naslouchat druhým
 - kompetencí k řešení problémů
 - volba správného postupu, pomůcek a materiálů
 - schopnost využít své již získané vědomosti a zkušenosti
 - porozumění danému zadání práce
 - návrh způsobů řešení zadané zakázky

- kompetencí personálních a sociálních
 - zvládnání příjmu hodnocení výsledků své práce a umění přijímat rady i kritiku
 - dovednost pracovat v týmu
 - rozvoj spolupodílení se na provádění společných pracovních a jiných činností
 - schopnost zvažovat názory, návrhy, postoje a jednání ostatních lidí

- občanské kompetence a kulturní povědomí
 - schopnost rozvinout svou samostatnost, odpovědnost a iniciativu
 - zvládnání jednání v souladu s morálními principy a se zásadami společenského chování

- kompetencí k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám
 - zodpovědný postoj k profesní budoucnosti

- rozvoj odborných kompetencí:
 - schopnost samostatně pracovat a uvažovat v rámci své profese
 - zvládnání odborně technické stránky své profese
 - schopnost navrhnout technologický pracovní postup
 - osvojení si dílčí pracovních postupů v rámci svého oboru
 - schopnost tvoření a čtení technických výkresů během činnosti
 - osvojení speciálních technik a postupů v realizační činnosti
 - schopnost vhodně aplikovat nářadí a technologické postupy při realizaci
 - usilování o co největší kvalitu práce

- rozvoj postojů:
 - zvládnutí přijímat a odpovědně pracovat na svěřených úkolech
 - umění realisticky odhadnout své fyzické a psychické možnosti a posuzovat výsledky svého chování a jednání v různorodých situacích
 - rozvoj uvědomění si významu etiky a morálky v lidském životě a společnosti
 - rozvoj schopnosti vnímat svou práci jako přínos pro ostatní členy společnosti, a to zejména lidi různých národností.

- rozvoj poznání světa a společnosti jako souboru různých zvyků a mravů.
- rozvoj schopnosti vážit si hodnot lidské práce.

5.5. Organizace výuky

Pro lepší organizaci prací byl sestaven harmonogram, viz tabulka 1. Zde najdeme rozpis prací pro jednotlivá řemesla u daného týdne a domácnosti. U každé skupiny žáků probíhá jejich výuka následovně.

Skupina pěti žáků společně s učitelem odborné praxe dorazí v 7 hodin do ul. Národní 456/6, kde v bytě ve druhém patře provede výměnu a montáž rozvodů teplovodního vytápěcího potrubí společně s výměnou topných těles (radiátorů).

Žáci společně s učitelem odborného výcviku připravili v předešlých dnech dokumentaci a samotný pracovní návrh. Časový fond na výměnu a instalaci teplovodního potrubí a topných těles je stanoven na 8 hodin pracovní doby. Materiál, nářadí a ochranné pracovní pomůcky zajistilo vedení odborného výcviku ve spolupráci s organizací Dobrý život a stavební firmou Toptherm s.r.o.

V čase 7 až 10 hodin je naplánována demontáž starého teplovodního potrubí a tepelných těles. Žáci pracují samostatně ve skupince, přičemž učitel odborného výcviku dohlíží na správné použití pracovně metodických postupů a použití ochranných pracovních pomůcek. Žáci jsou již plně schopni si samostatně rozdělit jednotlivé pracovní postupy a úkony. Odpad, který vzniká při odinstalování starého potrubí a radiátorů, je za pomoci členů rodiny vynášen ven mimo byt a obytnou budovu do připraveného suťového kontejneru. Samotná demontáž byla dokončena v uvedeném plánovaném časovém limitu.

V čase od 10 do 15 hodin je plánována instalace a napojení nového potrubí teplovodního vytápění a topných těles. Nyní učitel odborného výcviku zadá žákům jednotlivé dílčí úkoly, na kterých pracují rovněž samostatně. V první fázi probíhá instalace a napojování měděného potrubí (svařování pájením). Po kompletaci měděných rozvodů se přistupuje ke kotvení a usazení nových hliníkových topných těles (radiátorů) a napojení těchto těles na rozvody měděných trubek.

Manželé Sivákoví dle potřeb a požadavků asistují u prováděných prací. Paní Siváková také pro pracovní skupinu připravila oběd, který se servíroval v kuchyni u jídelního stolu. Zde následuje půlhodinová pauza, kdy si během oběda žáci povídají s manželými Sivákovými, a mají tak možnost nahlédnout jak do zvyků, tak do běžného života romské rodiny s obtížnějším sociálním statutem.

Po skončení oběda se pracovní skupina vrací k samotné práci a dokončuje instalaci a montáž. Učitel odborného výcviku kontroluje provedení a kvalitu práce, což je součástí průběžného hodnocení žáků.

Po ukončení prací následuje úklid pracoviště a závěrečné zhodnocení dnešní práce jak ze strany žáků, tak ze strany učitele odborného výcviku.

Tabulka 1. - Rozpis týdnů v rámci projektu (harmonogram)

ŘEMESLO	1. TÝDEN	2. TÝDEN	3. TÝDEN	4. TÝDEN
INSTALATÉŘI	Sivákovi	Rataj	Benda	Nogovi
ZEDNÍCI	Sivákovi	Rataj	Benda	Nogovi
KLEMPÍŘI	Žigová	Neméthová	Remešovi	Elsterovi
ELEKTRIKÁŘI	Benda	Neméthová	Kláskovi	Nováková

Každý týden má vyhrazen jeden pracovní den pro jednu skupinu žáků, přičemž v rámci projektového návrhu se v jednom týdnu prostřídají 4 řemesla.

5.6. Reflexe

Na závěr každého pracovního dne v projektu nechá učitel odborného výcviku samostatně hodnotit žáky své pracovní výstupy v kontextu práce či pomoci sociálně slabším. Žáci se postupně vyjadřují, přičemž převládá pozitivní nálada a pocit takzvaně dobře odvedené práce. Žáci také pochvalně reagují na možnost práce v tomhle prostředí, jelikož jim to přináší další pracovní i životní zkušenosti.

Po skončení prací pokládat učitel svým studentům následující otázky:

- Jaké jsou vaše prvotní pocity?
- Jaká byla vaše očekávání před začátkem tohoto projektu?
- Porovnejte tato očekávání a skutečný zážitek, který si odnášíte z dnešního dne. Jak moc se od sebe odlišují? Co vás překvapilo nejvíc?
- Co jste se dnes naučili/ jaké si odnášíte ponaučení?

- Nastaly během prací nějaké kritické momenty? Jak jste je vyřešili/ poradili si s nimi?
- Popište mi pozitivní i negativní zážitky či zkušenosti z dnešního dne.
- Myslíte si, že podobné projekty mají ve školách budoucnost?

Zde o své zkušenosti hovoří student Pavel: „Zpočátku jsem měl nedůvěru k této práci v tomto prostředí. Ovšem velmi mile mě překvapil přístup této rodiny. Nečekal jsem tak přívětivou pomoc a vstřícné jednání manželů Sivákových. Také pro mě bylo přínosem z hlediska mého řemesla prostředí tohoto městského bytu. Jedná se o starou zástavbu v centrální městské části, kdy si naše skupina musela poradit i instalací nových otopných těles, kdy úplně neseděly rozměrově a typově do tohoto obydlí. Nakonec vše dobře dopadlo jak ke spokojenosti naší, tak i manželů Sivákových. V prvním ročníku jsme měli předmět občanská nauka. Při provádění prací se mi vybavila některá probíraná témata, např. jak pomáhat sociálně slabším skupinám obyvatel. Dnešní den je pro mě příjemná zkušenost a těším se na další podobný den.“

Jiné zhodnocení projektu studentem Honzou: „Vůbec jsem z toho projektu neměl dobrý pocit, říkal jsem si, že je to zbytečné. Škoda peněz i našeho času, který tam ztratíme. Protože to, co my tam opravíme, tak bude za pár měsíců zase zničené. Ale potom jsem byl velmi překvapený, když jsme byli u velmi slušné rodiny, všude bylo uklizeno, a dokonce měl otec rodiny práci. Podle toho, co mi vyprávěl. Naučil jsem se, že není dobré dopředu něco nebo někoho odsuzovat, dokud si sám neudělám obrázek. A nebudu lhát, taky jsem měl radost z poctivě odvedené práce a to, že někomu poslouží.“

5.7. Hodnocení výuky

Cílem bylo vytvořit projekt odborné výuky zaměřený na etické a mravní hodnoty studentů v reálném prostředí, který by zároveň sloužil jako příležitost pro studenty k praktickému uplatnění a zdokonalení jejich odborných znalostí a dovedností osvojených v průběhu výuky na SŠ. Projekt byl vytvořen pro žáky 3. ročníku oboru instalatér. Klíčovou myšlenkou projektu bylo působit na hodnoty a mravní postoje žáků. Úkolem žáků v projektu bylo společně se podílet na opravách v bytech sociálně slabších občanů.

Naplnit stanovené cíle se z velké většiny podařilo. Především v oblasti motivace tento projekt působil na vnitřní motivaci studentů a na jejich morální hodnoty a prosociální citění. Studenti během projektu projeví vlastní iniciativu a vložili do něj velké úsilí. Před zahájením samotného projektu jsme slyšeli od některých jedinců negativní komentáře či předsudky. Avšak na jeho konci se vesměs vyjadřovali studenti pozitivně, sami byli zaskočeni tím, že nedošlo

k žádným větším komplikacím a jiným krizovým situacím během prací. Část studentů byla trochu překvapena, když se seznámila s rodinami, u kterých projekt probíhal. Sami přiznali, že vůči nim měli řadu předsudků, které slyšeli v rodině nebo mezi spolužáky ve třídě, avšak po konfrontaci s realitou se řada těchto názorů upravila. Některé naopak zaskočilo prostředí, ve kterém někdy velmi početné rodiny žijí. Žáci se vyjadřovali v tom smyslu, že si nedovedou představit sdílet jednu malou místnost s dalšími čtyřmi lidmi a nemít tak žádné soukromí.

Spolupráce s rodinami probíhaly bez vážnějších problémů, studenti ve spolupráci s učiteli dopředu seznámili rodinu s tím, co budou provádět za práce, jak dlouho potrvají a případně jiné požadavky. Žáci se museli přizpůsobit komunikační úrovni jednotlivých rodin a vhodně na ni reagovat, aby se předešlo nedorozuměním a případným konfliktům. Rodiny byly k žákům velmi pohostinné a vstřícné. Někde dokonce studentům připravili i oběd, což bylo třeba u zmiňované rodiny Sivákových. Studenti také s rodinami strávili značnou část dne a měli tak možnost seznámit se s jejich stylem života, případně jejich zvyky a chováním. Což bylo také některými žáky ceněno v průběhu jejich reflexe jako cenná zkušenost a pohled do domácnosti, která žije poněkud odlišně, než jsou zvyklí.

Dílním cílem projektu bylo také zdokonalení technických znalostí, manuálních dovedností, komunikace i týmové práce. Zde bych ocenil píli a snahu, s jakou se pustili studenti do práce. U některých studentů jsou ještě mezery v jejich odborných dovednostech a byla zapotřebí důsledná kontrola ze strany učitele. Několikrát se nám také stalo, že již provedenou práci bylo zapotřebí předělat nebo opravit, aby odpovídala technickým normám, což někdy vedlo k nelibosti některých studentů, protože svou část práce měli hotovou, ale na pracovišti museli trávit další čas kvůli ledabylosti některých spolužáků. I tato stránka však vedla k získání určitých zkušeností jak ze strany žáků, tak pedagogů. Pozitivní na tomto projektu bylo také utužení vztahů mezi učiteli a jejich žáky. Nakonec projekt obohatil i většinu pedagogů, kteří měli stejnou možnost seznámit se s prostředím sociálně slabších rodin a způsobem, jak se s těžkou situací vyrovnávají.

6. Závěr a doporučení

Tento školní projekt byl názornou ukázkou aplikace Lenczova narativního přístupu k osvojení sociálních dovedností. V prvním ročníku se žáci vzdělávali v rámci předmětu Občanská výchova, kde jim byly předávány znalosti ohledně prosociálního chování, mravních norem a etických principů. V průběhu odborné výuky žáci získávali odborné znalosti a dovednosti potřebné pro budoucí výkon povolání. Vyvrcholením byl právě výše popsán projekt, který propojil všechny roviny – teoretickou, odbornou, sociální a etickou. Žáci tak mohli aplikovat své nabitě poznatky do reálného prostředí, a zároveň posílit prosociální jednání tím, že pomohou sociálně slabším obyvatelům.

Ze začátku přistupovali žáci k projektu s nedůvěrou a nevelkou motivací, protože zde sehrály zásadní roli zažité předsudky a stereotypy. Po prvotním navázání kontaktů s rodinami

a zjištění, v jakých podmínkách žijí a fungují, došlo k prolomení ledů a aktivace prosociálního jednání ze strany žáků. Doprovodným projevem bylo posílení spolupráce mezi žáky navzájem, odpovědnost vůči svému jednání a kvalitně odvedené práci, zlepšení komunikačních dovedností, a také posílení vazeb mezi žáky a jejich učiteli. Právě Olivar i Lencz opakovaně upozorňují na nutnost přenést teoretické poznatky a dovednosti do reálného

prostředí, jedine tak se zafixují a u jedince dochází k jejich zvnitřnění. Tento jedinečný projekt k tomuto výrazně přispěl a ovlivnil mravní myšlení žáků pozitivním směrem. Během realizace byly také dodrženy zásady podle Popelové, jež jsou zmíněny v teoretické části. Výhodou bylo také delší časové trvání projektu, nebyla to pouze jednorázová záležitost a žáci se přímo podíleli, viděli výsledky svého snažení, a také radost zapojených rodin.

Tím pádem byly zapojeny všechny faktory, které dle různých autorů včetně Kohlberga spolupůsobí na vytváření mravního vývoje a usuzování – tedy konkrétně mravní jednání, morální emoce a sociální participace. Podle nejrůznějších výzkumů se morální vývoj stále utváří i v období adolescence, velký vliv na něj mají především rodinná výchova a zázemí, ale podílejí se na něm také vrstevnické skupiny, autorita učitele anebo atmosféra prosociálního prostředí. Koncept projektu se také snažil podpořit rozvoj altruistického jednání, tedy takového, kdy jedinec pomáhá jen pro dobrý pocit, a nikoliv kvůli očekávání nějaké odměny či jiného vnějšího prvku.

Realizace projektu byla pro všechny zúčastněné strany velmi přínosná, obohatila nás, posílila prosociální chování a pomohla pozměnit negativní postoje žáků či narušit některé zažité stereotypy. Rovněž byli žáci obohaceni po odborné stránce, kdy mohli prakticky zúročit své nabitě dovednosti. Vřele doporučuji podobné projekty nejen do odborných středních škol,

v podobném duchu by se mohly nést projekty už i na základních školách, kdy se morální postoje žáků teprve začínají formovat.

Další část tohoto textu se bude týkat doporučení a návrhů k zamyšlení, které by mohly školy uplatnit v rámci odborného vyučování pro posílení morálních principů a hodnot a lepší sociální angažovanosti svých žáků.

Především je to uplatnění metod zážitkové pedagogiky, to znamená upouštět od klasických frontálních způsobů výuky, dále přenechat větší iniciativu a adekvátní míru odpovědnosti na studentech. Ideální je využití projektové či tematické výuky, kdy by se žáci ve spolupráci s učitelem odborného vyučování dohodli na tématu, které je zajímá, a chtěli by jej realizovat.

Tento typ výuky podporuje kreativitu, samostatnost, týmovou spolupráci a odpovědnost za výsledek, což jsou všechno hodnoty, které jsou v dnešní demokratické společnosti velmi potřebné. Co se týká sociální angažovanosti žáků, napadá mě dále rozšiřovat spolupráci s místními neziskovými organizacemi a sdruženími.

Vhodná se mi jeví i spolupráce se střediskem volného času, kde by studenti mohli dále rozvíjet svou kreativitu i v mimoškolní dobu. Škola by také mohla pořádat různé akce spojené s propagací a ukázkou prací či výtvorů svých studentů. Což by mohlo působit motivačně na žáky, především na vnitřní motivaci k tomu, aby se snažili odvádět dobrý výkon, pokud uvidí, že jsou jejich výsledky oceněny.

Dalším nápadem je například návštěva dětských domovů, azylových domů a jiných podobných zařízeních, kde by žáci mohli ve spolupráci s uživateli/klienty pracovat na zvelebení interiéru či exteriéru dotyčného zařízení. Žáci by tak měli možnost seznámit se s prostředím, předat své zkušenosti druhým a zvýšit si svou sociální participaci na pomoci slabším. Zcela vůbec tím nejlepším vzorem pro žáky je samotný učitel odborné výuky.

Pokud sami učitelé půjdou příkladem svým studentům, je to to nejmenší, co pro ně můžeme udělat. Zejména ti učitelé, co působí jako přirozená autorita a jsou vzorem žáků, by si měli uvědomit, že správným chováním a jednáním jim mohou předat mnohé ze svých zásad a morálních hodnot. Základ stojí na dobrém vztahu učitele a jeho žáků. Aby učitel získal úctu svých studentů, měl by k nim být upřímný, empatický, spravedlivý a respektující.

Dobře rozvinutý vztah pomáhá učiteli předávat žákům své zkušenosti, rozvíjet jejich motivaci a osobnost jako takovou. Velmi důležité je také hodnocení práce žáků, jde především o to, aby učitel nepoukazoval pouze na nedostatky a chyby, ale aby sám student věděl, v čem má své limity a jak se může dále zlepšovat, také v čem jsou jeho silné stránky, a tím posílit jeho sebevědomí.

Velký význam má také vedení žáků k sebereflexi a sebekritice, tak aby efektivně využívali svůj potenciál. Ovšem ne každý pedagog si je vědom výše zmíněných doporučení, vhodné je proto se v této oblasti průběžně vzdělávat a ve spolupráci se školou například navštívit některý z kurzů, seminářů nebo konferencí o etické výchově.

Seznam literatury

- BAR-TAL, Daniel. Sequential development of helping behavior: A cognitive-learning approach. In *Developmental Review* [online]. 1982, vol. 2, no. 2, s. 101–124. [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0273229782900065>
- ČANÍK, Petr, Libuše ŘEZBOVÁ a Tomas van ZAVREL. *Metody a nástroje podnikatelské etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Oeconomica, 2006. ISBN 80-245-1143-6.
- ČERVENÝ, P. *Etický kodex křesťanského učitele* [online]. 2005 [cit. 2022-10-09]. Dostupné z https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/297_00297/30-eticky-kodex.pdf
- ČŠI. Tematická zpráva: Etická výchova v předškolním, základním a středním vzdělávání. <https://www.csicr.cz/> [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2016 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-%E2%80%93-Eticka-vychova-v-predskolnim,-z>
- DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Profesní etika učitelství*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-102-8.
- Etická výchova se učí již na 500 školách. <https://www.msmt.cz/> [online]. Praha: MŠMT, 2015 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/eticka-vychova-se-uci-jiz-na-500-skolach-1?highlightWords=etick%C3%A1+v%C3%BDchova>
- FIALA, Bohumil. *Podnikatelská etika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1241-1.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- KICZKO, Ladislav. *Dejiny filozofie*. 4. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2001. 136 s, ISBN 80-08-03197-2.
- KINDLMANNOVÁ, Jana, ed. *Cesta za žákovskými projekty: metodická příručka projektové výuky a zážitkové pedagogiky Prázdninové školy Lipnice*. Praha: Prázdninová škola Lipnice (sdružení), 2013. ISBN 978-80-905502-0-9.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 204 s. ISBN 80-247-1370-5.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

- LENCZ, Ladislav, Oľga KRIŽOVÁ a Eva IVANOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. Praha: pro Etické fórum vydalo nakladatelství Luxpress, 2005. ISBN 80-7130-091-8.
- LENCZ, Ladislav. *Etická výchova pre cirkevné školy 1.časť*. Bratislava: Metodické centrum v Bratislave. 1997. 808052047X
- MACINTYRE, Alasdair. *A Short History of Ethics*. 2nd edition. University of Notre Dame Press, 1998. 280 s. ISBN 026801759X.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MATURKANIČ, Patrik. *Základy etiky: vybrané otázky z praktické filosofie: vysokoškolská učebnice*. Terežín: Vysoká škola aplikované psychologie, 2018. ISBN 978-80-87871-05-8.
- MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 9788073253868.
- NOVÁKOVÁ, Marie. *Učíme etickou výchovu: manuál etické výchovy pro základní a střední školy*. Praha: Etické fórum v nakl. Luxpress, 2006. ISBN 8071301264.
- OLIVAR, Roberto Roche. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis pictus istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5.
- PELCOVÁ, Naděžda a Ilona SEMRÁDOVÁ. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2014. ISBN 9788024626529
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3676-476.
- Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 36-52-H01 Instalatér* [online]. Praha: MŠMT, 2020 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-stredniho-odborneho-vzdelavani-rvp-sov/rvp-sov-2020-zari/>
- ŘEHULKA, ŘEHULKOVÁ. *Učitel – Problematika psychické a tělesné zátěže při výkonu učitelského povolání*. BRNO: Psychologický ústav AV ČR, 1998. ISBN 80-902653-0-8.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Dotlač, 5. vydanie. Praha: Zvon, 1996. 559 s. ISBN 80-7113-175-X.
- ŠTĚTOVSKÁ, I. *Změny v roli učitele – nové akcenty v přípravě pro profesi*. *Pedagogická orientace* 2004, č. 2, s. 12-17. ISSN 1211-4669.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VACEK, Pavel a Eva ŠVARCOVÁ. *Profesní etika pedagogů a mravní výchova žáků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-343-3.

VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.

VYVOZILOVÁ, Zdislava. *Didaktika etiky*. Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava, 2011, ISBN 978-80-7464-054-4.